

V. AMBRAZAS

ŽODŽIŲ TVARKA IR BALTŲ KALBŲ SAKINIO TIPO REKONSTRUKCIJA

1. Pagrindiniai poziciniai modeliai

Žodžių tvarka yra vienas iš esminių tiek sinchroninės, tiek diachroninės sintaksės klausimų. Jo aktualumą sąlygoja jau pats linijinis natūraliųjų kalbų pobūdis. Tyrinėtojų dėmesys žodžių tvarkai ypač padidėjo po to, kai J. Greenbergas nustatė priklausomybės ryšius tarp pagrindinių sakinio dalių ir kitų reikšminių kalbos elementų išsidėstymo¹. Pagal tai, kokia tvarka eina sakinio dalys, žyminčios veiksmą ar būseną (V), veiksmo subjektą (S) ir objektą (O), jis skyrė tris bendruosius kalbų tipus: VSO, SVO ir SOV. Šiuo metu sakinio poziciniais modeliais bei jų santykiais bandoma ne tik pagrįsti sintaksinę kalbų tipologiją², bet ir paaiškinti jų raidą. W. Lehmanno, Th. Vennemanno ir kitų tyrinėtojų darbuose svarbiausi ide. kalbų sintaksės bei morfologijos procesai aiškinami tuo, kad šios kalbos pereinančios iš senesnio OV į naujesnį VO tipą³ (dėl objekto lemiamo vaidmens sakinio sandarai tie du tipai jų laikomi pagrindiniais)⁴. Pažiūra į ide. prokalbę kaip į SOV kalbą, pagrįsta tipologiniais motyvais, iš esmės sutinka su C. Watkinso⁵

¹ Greenberg J. Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements. — In: *Universals of Language*. Cambridge, 1963, p. 73–114.

² Plg. *Word Order and Word Order Change*/Ed. C. Li.—Austin, 1975 (toliau—WO); *Syntactic Typology* / Ed. W. P. Lehmann.—Austin—London, 1978 (toliau—ST); žr. dar Heine B. *Language typology and convergence areas in Africa*. — *Linguistics*, 1975, vol. 144, p. 27–47.

³ Lehmann W. P. *Contemporary linguistics and Indo-European studies*. — *Publications of the Modern Language Association of America*, 1972, vol. 87, N 5, p. 976–993; *Proto-Indo-European Syntax*. — Austin—London, 1974 (toliau—PIE); Vennemann Th. *Analogy in generative grammar. The origin of word order*. — In: *Proceedings of the XI Intern. Congress of Linguists*, 1974, vol. 2, p. 79–83.

⁴ VO ir OV modelių suabsoliutinimo kritiką žr. Friedrich P. *Proto-Indo-European Syntax*. — Montana, 1975, p. 2 t.; Li C., Thompson S. *An exploration of Mandarin Chinese*. — ST, p. 230 t. ir ypač Hawkins J. A. *Implicational universals as predictors of word order change*. — *Language*, 1979, vol. 55, N 3, p. 626, 643.

⁵ Watkins C. *Preliminaries to a historical and comparative analysis of the syntax of the Old Irish verb*. — *Celtica*, 1962, vol. 6 (toliau—Synt.), p. 1–49; *Preliminaries to the reconstruction of Indo-European sentence structure*. — In: *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists*. London—The Hague—Paris, 1964 (toliau—Rec.), p. 1035–1045.

ir Viač. Ivanovo⁶ rekonstruotu ide. sakinio modeliu, kuriame veiksmazodis eina gale; šis sutapimas juoba svarbus dėl to, kad pastaroji rekonstrukcija atlikta visai skirtingu metodu, remiantis visų pirma veiksmazodinių formų bei sustabarėjusių veiksmazodinių kompleksų lyginamąja analize. Iš tolesnės diskusijos dėl ide. kalbų seniausių žodžių tvarkos modelių ir jų tarpusavio santykių⁷ paaiškėjo, kad, norint sėkmingai spręsti šį klausimą, būtina ne tik tobulinti tyrimo bei lyginimo metodiką, bet ir geriau išsiaiškinti reikšminių sakinio elementų išsidėstymo raidą atskirose ide. kalbų grupėse.

Dėl baltų kalbų sintaksės konservatyvumo jų duomenys žodžių tvarkos raidai nušviesti yra itin svarbūs, nors dar mažai tyrinėti. Lietuvių kalbos žodžių tvarkai, be atskirų pastabų gramatikose ir kt. darbuose, skirti tik du nedideli leidiniai⁸ ir išsami studija apie enklitinių įvardžių bei dalelyčių vietą sakinyje⁹. Dabartinės latvių kalbos žodžių tvarka trumpai apibūdinta K. Mülenbacho, J. Endzelyno ir akademinėje latvių kalbos gramatikose¹⁰. W. Lehmanno ide. kalbų lyginamojoje sintaksėje, kurioje svarbiausi sakinio raidos procesai aiškinami žodžių tvarkos pakitimais, baltų kalbų duomenys visai neliečiami, o P. Friedrichas panašaus pobūdžio darbe pabrėžia jų trūkumą ir istorinio tyrinėjimo būtinybę¹¹.

Baltų kalbų žodžių tvarkos raida — specialių ateities studijų objektas. Tuo tarpu norėtume tik atkreipti dėmesį į kai kurias lietuvių, iš dalies ir latvių kalbų žodžių tvarkos ypatybes, svarbias prabaltų sakinio sandaros rekonstrukcijai.

Kalbant apie lietuvių kalbos žodžių tvarką, dažnai tenkinamasi bendru teigimu, kad ji esanti laisva. Pažiūros į pagrindinių sakinio dalių išdėstymo polinkius skiriasi: vienur vyraujančiu laikomas SOV¹², kitur — SVO modelis¹³. Tas skirtumas,

⁶ Иванов Вяч. Вс. Общеиндоевропейская, праславянская и анатолийская языковые системы. — М., 1965 (toliau — Общ.), с 185—255.

⁷ Plg. I ir II tarptautinių istorinės kalbotyros konferencijų darbus rinkiniuose: Historical Linguistics/Ed. J. M. Anderson, C. Jones. — Amsterdam—Oxford etc., 1974, vol. 1, 2.; Diachronic Syntax / Ed. S. Steever, C. Walker, S. Mufwene.— Chicago, 1976; žr. t. p. Mechanisms of Syntactic Change/Ed. C. Li. — Austin, 1977.

⁸ Schwentner E. Die Wortfolge im Litauischen. — Heidelberg, 1922, 33 p. (žodžių tvarkos A. Leskieno, K. Brugmanno ir R. Trautmanno paskelbtuose tautosakos tekstuose apžvalga); Valeika L. Word Order in Lithuanian and English in Functional Sentence Perspective. — V., 1974. — 121 p. (A teaching aid for senior students of English). VU rotaprintas.

⁹ Hermann E. Litauische Studien. — Berlin, 1926 (toliau — LSt.).

¹⁰ Endzelīns J., Mülenbachs K. Latviešu gramatika. — Rīgā, 1934, §§ 402—421; Endzelīns J. Latviešu valodas gramatika. — Rīgā, 1951 (toliau — Gr.), p. 1046—1057.

¹¹ Friedrich P. Op. cit., p. 33, 63.

¹² Kurschat F. Grammatik der litauischen Sprache. — Halle a. S., 1876, S. 441; Berneker E. Die Wortfolge in den slavischen Sprachen. — Berlin, 1900, S. 56, 58; Schwentner E. Op. cit., S. 10, 20.

¹³ Senn A. Handbuch der litauischen Sprache, Bd I: Grammatik. — Heidelberg, 1966, S. 480; Valeika L. Op. cit.

kaip matysime toliau, visų pirma priklauso nuo tyrinėtų šaltinių pobūdžio ir chronologijos.

Pagrindinių sakinio komponentų eilė lietuvių kalboje iš tikrųjų nėra griežtai apibrėžta, bet beveik kiekvienoje konstrukcijoje galima išskirti pagrindinius ir inversinius, t.y. stilistiškai žymėtus ar konteksto sąlygojamus, modelius. Vieno arba kito pozicinio modelio parinkimas priklauso nuo loginės ir aktualiosios sakinio skaidos, kalbos situacijos, kartais ir nuo to, ar konstrukcija pradeda pasakojimą, ar jį tęsia, plg. būdingą veiksmažodžio prepoziciją pasakojimo pradžioje, nusakant veiksmo situaciją: *Gyveno senelis su senele* (Kriukai, LKT 238), po laiko ir vietos nuorodų: *Vieną kartą pas mūsų atvažiavo toks žmogus* (Šiluvà, ib. 160), po tiesioginės kalbos: „*Duosma, duosma!*“ – *sako vaikai* (Neršionys, ib., p. 310) ir pan. Vis dėlto, paėmus didesnę teksto atkarpą, išryškėja pagrindiniai, stilistiškai nežymėti poziciniai modeliai. Kol kas neskirstant jų pagal minėtus faktorius, o vadovaujantis vartojimo bendruoju statistiniu vidurkiu, galima konstatuoti, kad dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje tarp dvinarių pozicinių modelių aiškiai vyrauja SV ir VO, o tarp trinarių – SVO¹⁴. (S)VO tipo konstrukcijų vyravimas ypač ryškus dalykiniuose literatūrinės kalbos stiliuose, bet ir grožinėje literatūroje jis visai akivaizdus. Antai Vienuolio, Putino, J. Baltušio raštuose objektas po veiksmažodžio nusakomas 2–3 kartus dažniau negu prieš jį, o tarp trinarių konstrukcijų SVO modelis kai kur (pvz., Vienuolio „Paskenduolėje“ arba J. Baltušio „Parduotose vasarose“) yra dažnesnis už SOV net 6–7 kartus. Subjekto prepozicija ir objekto postpozicija veiksmažodžio atžvilgiu laikoma vyraujančia ir dabartinėje literatūrinėje latvių kalboje¹⁵. Tad pagal literatūrinės kalbos būklę dabartines lietuvių ir latvių kalbas galima būtų skirti prie SVO tipo.

Kaip žinome, lietuvių literatūrinė kalba formavosi tiesiogiai ar tarpiškai veikiamą kontaktų su kitomis Europos kalbomis, turinčiomis SVO žodžių tvarką. Literatūrinėse kalbose sintaksinių konstrukcijų modelius apskritai linkstama viendinti, standartizuoti. Todėl istorinei sintaksei visų pirma svarbūs liaudies kalbos ir tautosakos duomenys, ligi šiol beveik netyrinėti. Norint bent preliminariai pasi-aiškinti bendruosius sakinio pagrindinių dalių išdėstymo polinkius liaudies kalboje, pabandyta sudaryti jų pozicinių modelių statistiką pagal tarmių tekstus, daugiausia š magnetofono įrašų paskelbtus leidinyje „Lietuvių kalbos tarmės“ (V., 1970).

¹⁴ Netgi beletristinio stiliaus tekstuose su labiau įvairuojančia žodžių tvarka VO modelio konstrukcijos maždaug dvigubai dažnesnės už OV. VS modelį čia paprastai randame tik tais atvejais, kai V žymi temą, kuri paprastai reiškia sakinio ar sintagmos pradžioje. VO modelio ryškų vyravimą dabartinėje literatūrinėje kalboje konstatuoja ir Reklaitis J. Reduction of case markers in Lithuanian. – Current Issues in Linguistic Theory. Amsterdam, 1980, vol. 14, p. 260 t.

¹⁵ Porīte T. Vārdū kartā vienkāršajā teikumā. – In: Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika (toliau – MLLVG). – Rīgā, 1962, s. 2, lpp. 439 tt.

Tekstai parinkti iš trijų pagrindinių tarmių: vakarų aukštaičius atstovavo veliuoniškiai, rytų aukštaičius – anykštėnai, žemaičius – mažeikiškiai. Taip pat sudaryta pozicinių modelių statistika pagal XIX a. užrašytą tautosaką – A. Schleicherio chrestomatijos pasakų, A. Juškos vestuvinių dainų ištraukas bei S. Stanevičiaus žemaičių dainas. Statistiniai 4.654 konstrukcijų narių tvarkos duomenys, pateikti lentelėje, rodo gana ryškų skirtumą nuo dabartinės literatūrinės kalbos būklės, nustatytos pagal panašios apimties beletristinio stiliaus tekstus.

Tarp trinarių konstrukcijų SVO modelio persvara palyginti su SOV tarmių tekstuose pasirodė labai nežymi (jų santykis čia maždaug lygus 4 : 3). Tuo tarpu A. Schleicherio užrašytose Kuršių šnektos pasakose SOV modelis ryškiai vyrauja ir dažnesnis už SVO vos ne dvigubai (99 : 59). SOV tipo konstrukcijos čia kai kur eina ištisomis serijomis, pvz.: *ji pamatė, kad atvažiavo vežimas su lupsnimis, tai ji tą žmogų meldė, kad jis ją imtų po toms lupsnims. Ir jis ją ėmė Sch 123; Ji tik turėjo eit jo galvą utinėt. O kai ji jo galvą utinėjo, tai jis jos rūbus ėmė krapštinėt ir prakrapštė iki ant to mantelio. O kai jis dabar savo galvą pakėlė nuo jos kelių, tai jis jai tą muturą nuo galvos nuplėšė.* 125. Šio modelio vyravimas juoba ženklus dėl to, kad vokiečių kalbos pagrindiniuose sakiniuose tokia žodžių tvarka visai neįmanoma.

Palyginimui paimtų liaudies dainų duomenys šiuo atžvilgiu nevienodi: A. Juškos dainose padėtis panaši kaip liaudies šnekamojoje kalboje, o S. Stanevičiaus žemaičių dainose SVO modelis daugiau kaip du kartus viršija SOV. Tačiau tokią šio modelio konstrukcijų persvarą nedidelės apimties S. Stanevičiaus rinkinyje galėjo nulemti stereotipinių frazių bei konstrukcijų gausumas ir kitos liaudies dainų poetikos ypatybės.

Kiti trinarių konstrukcijų modeliai (o jų liaudies kalboje pasitaiko visi galimi variantai) yra inversiniai. Dažniausiai jie sąlygojami emfazės arba konteksto, plg. OVS: *nu, ir pati šienapjūtė gi, šieną vežė žmonės* – Kurkliai, LKT 305; OSV: *buvo ant vieno žiedas, o tą žiedą karalius pažino* Sch 134 (tipiška sąsaja su ankstesniu tekstu) ir pan. Apskritai liaudies kalboje trinarių konstrukcijų vartojama daug mažiau negu dvinarių ar vienanarių: veliuoniškių šnektos tekstuose jos sudaro ~ 6 %, anykštėnų ~ 5,5 %, mažeikiškių ~ 7,4 % visų konstrukcijų.

Tarp dvinarių konstrukcijų su veiksmožodžiu ir objekto linksniu visuose šnekamosios liaudies kalbos tekstuose vyrauja ne VO, bet OV modelis: veliuoniškių šnektoje jis sudaro 60 %, anykštėnų – 51 %, mažeikiškių – 60 %, o A. Schleicherio užrašytose pasakose – net 75 % visų dvinarių konstrukcijų su objektu. Apskaičiavus procentinę santykį tarp bendrai paimtų dvinarių bei trinarių konstrukcijų su objekto prepozicija ir postpozicija V atžvilgiu taip pat matyti pirmųjų persvara. Skirtumas nuo literatūrinės kalbos čia ypač akivaizdus. Pavyzdžiui,

anykštėno Vienuolio „Paskenduolėje“ OV modelis (30 %) daugiau kaip dvigubai retesnis negu anykštėnų tarmės užrašymuose, panašiai J. Baltušio „Parduotose vasarose“, o Putino „Altorių šešėly“ (19 %) jis retesnis už VO netgi 4 kartus. Tarpinę vietą tarp liaudies šnekamosios ir literatūrinės kalbos užima minėti liaudies dainų rinkiniai: juose OV modelis retesnis negu proziniuose tarmių tekstuose (Stanevičiaus dainose 44 %, Juškos – 36 %), bet dažnesnis negu literatūrinėje kalboje.

OV modelis tarmėse ir tautosakoje paprastai esti nežymėtas, stilistiškai neutralus. Jis įprastas konstatuojamuose sakiniuose, kur tiesioginis objektas sakinyje labai dažnai nusakomas priešpaskutinėje vietoje, betarpiškai prieš V. Seną tokios tvarkos neutralumą liudija ir jos vyravimas sustabarėjusiuose pasakymuose, frazeologizmuose bei priežodžiuose, pvz.: *dideli vaikai širdį drasko* (Viekšniai, LKT 55); *žiūrėk, iš ko duoną valgai* (Veliuonà, LTs V 312); *kepurė akis bado* „yra matomoje vietoje“ (Jėniškis, LKŽ I 66); *pirmi gaidžiai velnią baido* TŽ III 377 ir pan. Apskritai frazeologizmuose objektas prieš veiksmažodį nusakomas daug kartų dažniau negu po jo¹⁶; daugeliu atvejų tik tokia žodžių tvarka čia atrodo natūrali ir įmanoma. Kadangi liepiamuosiuose sakiniuose su inversine žodžių tvarka V paprastai iškeliamas į pirmą vietą, priežodžiuose atitinkamą tvarką neretai gauna ir su liepiamojo sakinio formos dėmeniu koreliuojamas konstatuojamasis dėmuo: *suėdei mėsq, suėsk ir kaulus* LTs V 316; *kad velnias atėmė kirvį, terauna ir kotą* ib.

Antra vertus, sakiniuose su fizinės bei psichinės percepcijos ir kalbėjimo veiksmažodžiais O dažniausiai eina po V: *matau saulę, žinai kelią, pasakė naujieną* ir pan. Kad tokia būklė nėra nauja, matyti iš žodžių tvarkos galininko su dalyviu (accusativus cum participio) konstrukcijose, kur nuo seniausių raštų objekto postpozicija yra neabejotinai vyraujanti (apie 85 % pavyzdžių) ir stilistiškai neutrali¹⁷.

Aiškiai pastebimas pozicinių modelių ryšys su V bei O priklausymu tam tikrai morfologinei klasei. OV modelis dažniausiai pasitaiko šiais atvejais:

a) kai V yra neasmenuojamoji veiksmažodžio forma – bendratis, dalyvis, padalyvis ar pusdalyvis (antai S. Stanevičiaus dainose apie 60 % visų OV modelio konstrukcijų sudaro neasmenuojamosios veiksmažodžio formos);

¹⁶ Tas aiškiai matyti iš pavyzdžių, pateiktų frazeologizmų žodynuose, žr. Paulauskas J. Lietuvių kalbos frazeologijos žodynas. – K., 1977; Lipskienė J. Lietuvių kalbos somatiniai posakiai. – V., 1979.

¹⁷ Žr. Ambrazas V. Lietuvių kalbos galininko su dalyviu poziciniai modeliai. – LKK, 1973, t. 14, p. 169–182; Lietuvių kalbos dalyvių istorinė sintaksė. – V., 1979 (toliau – LKDS), p. 148 t.

b) kai O yra asmeninis arba parodomasis įvardis. Tai visai suprantama: įvairių kalbų tyrinėtojai yra jau ne sykį konstatavę, kad įvardžiai geriau išlaiko senąją padėtį veiksmažodžio atžvilgiu negu daiktavardžiai¹⁸.

Kaip matome, aptarti liaudies kalbos ir tautosakos duomenys nerodo objekto postpozicijos aiškaus vyravimo. Priešingai, daugeliu atvejų, išskyrus konstrukcijas su tam tikrais veiksmažodžiais, dažnesnė yra OV žodžių tvarka. Eidamas sintagmos arba sakinio pabaigoje, veiksmažodis užėmė nekirčiuotą galinę poziciją, kuri iki šiol būdinga lietuvių liaudies kalbos neemfatinių sakinių ritminiam modeliui¹⁹. Visa tai sutinka su F. Kuršaičio ir E. Schwentnerio pastabomis apie žodžių tvarką XIX a. pabaigos lietuvių liaudies kalboje²⁰ ir verčia manyti, kad SVO ir VO modeliai buvo apibendrinti kaip pagrindiniai dar palyginti neseniai.

Apie žodžių tvarką latvių tautosakoje tuo tarpu turime statistinių duomenų tik iš liaudies pasakų ir dainų ištraukų, kurias pagal Lerchio-Puškaitio (LP) ir Barono – Wissendorfo (BW) rinkinius yra paskelbęs J. Endzelynas (žr. lent.). OV ir VO modeliai čia pasiskirstę maždaug po lygiai. Liaudies dainose SVO modelis irgi tik nežymiai vyrauja (52 %), tačiau pasakų tekstuose jis sudaro net 84 % visų trinarių modelių. Pasak K. Mülenbacho ir J. Endzelyno²¹, latvių liaudies kalboje objektas pasakomas prieš veiksmažodį ar po jo priklausomai nuo to, kuri iš šių narių norima labiau pabrėžti.

OV tvarkos senumą patvirtina veiksmažodinio dėmens postpozicija lietuvių ir latvių kalbų sudurtiniuose žodžiuose, kurių pamatą veikiausiai sudarė sustabarėjusios konstrukcijos, pvz.: lie. *galvažudys, kraugerys, šienpjovys, kelmāvertis, kailadirbys, alūdaris, kraitvežys, bitkopis, varkalys*²², plg. la. *biškuopis, varkalis, dzir(n)kalis* ir pan.²³ Kad šis sudurtinių žodžių darybos tipas yra senoviškas, matyti iš pačių darinių formos (vyrauja neišvestiniai kamienai, veiksmažodinis dėmuo nediferencijuotas laiko atžvilgiu) ir atitikmenų giminiškose kalbose, plg. lie. *duonė-*

¹⁸ Diskusiją šiuo klausimu žr. Lightfoot D. W. *Principles of Diachronic Syntax*. – London – New York – Melbourne, 1979, p. 15tt., 399 su lit. Dėl įvardžių prepozicijos senumo plg. jau Delbrück B. *Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen*. – Strassburg, 1900, Bd 3, S. 91tt.

¹⁹ Plg. B. Delbrücko (Op. cit., S. 110) mintis dėl enklitinės veiksmažodžio padėties ide. kalbų senovėje.

²⁰ Kurschat F. Op. cit., p. 441; Schwentner E. Op. cit., p. 20tt.

²¹ Endzelīns J., Mülenbachs K. Op. cit., § 412; Endzelīns J. Gr., lpp. 1051.

²² Daugiau pavyzdžių žr. Skardžius P. *Lietuvių kalbos žodžių daryba*. – V., 1943, p. 412tt.; Urbutis V. *Daiktavardžių daryba*. – Kn.: *Lietuvių kalbos gramatika (toliau – LKG)*. V., 1965, t. 1, p. 463tt.; dėl sudurtinių būdvardžių Valeckienė A. *Būdvardis*. – LKG, t.1, p. 599–602.

²³ Endzelīns J. Gr., lpp. 258; Ahero A. *Saliktie lietuviški*. – MLLVG, s. 1, 1959, lpp. 215t.

dŷs, rus. *медве жедь*, s. ind. *madhavad*, lot. *fructifer*, gr. *βουληφόρος* ir pan.²⁴ Tuo tarpu daugumas lietuvių k. bendrinių sudurtinių daiktavardžių su prepoziciniu veiksmažodiniu dėmeniu (išskyrus retus *griáumedis*, *pilkapis* tipo darinius) yra naujesnės darybos (tai rodo priešdėlinių kamienų vyravimas, plg. *išplėstākis*, *aplėpaūsis*), dažniausiai turi **-to* arba **-us* dalyvio (t. y. iš prigimties vardažodini) kamieną, vardažodiniams dariniams būdingą posesyvinę (bahuvrīhi) reikšmę ir retai težymi objektinius santykius. Tik tai sudurtiniuose asmenvardžiuose vardažodinis objektinis dėmuo (ypač *taut*) neretai eina po veiksmažodinio dėmens, pvz.: *Girtautas Nórtautas*, *Mañtautas* greta *Tautgáila*, *Taūtminas*, *Taūtvydas*, *Taūtvilas* ir pan.; čia pasitaiko ir asmenvardžių su tais pačiais dėmenimis, bet skirtinga jų tvarka²⁵, pvz.: *Būtginas* ir *Gimbutas* (< *Ginbutas*), *Būtvilas* ir *Vilbutas*, *Taūtginas* ir *Gintautas*, *Vaišnoras* ir *Nórvaišas*, plg. pr. *Butigede* : *Gedebuth* ir pan. Asmenvardžių su postpoziciniu objekto reikšmės dėmeniu pasitaiko daugelyje giminiškų kalbų, pvz. gr. Ἄρχε-λαος „valdantis tautą“ (plg. lie. *Taūtvaldas* su priešinga dėmenų tvarka), s. ind. *Trasá-dasyu-* „drebinantis priešus“, s. pers. *Xšayāršan* „valdantis karius“ (sugraikinta forma – *Kserksas*). Toks objektą reiškiančio dėmens pozicijos įvairavimas graikų, s. indų ir kitų kalbų seniausiuose paminkluose (plg. gr. φωσφόρος „šviesą nešantis“ ir. φερέ-οικοι „nešiojantys namus“) aiškinamas tuo, kad VO tipo konstrukcijos, davusios pamatą sudurtiniams vardams su postpoziciniu objektiniu dėmeniu, reiškusios kalbamuoju momentu aktualų veiksmą²⁶ arba buvusios emfatinės, stilistiškai žymėtos²⁷. Galimas dalykas, kad ir lietuvių kalbos sudurtiniai žodžiai su objektinės reikšmės antruoju dėmeniu iš dalies atspindi seną inversinį veiksmažodinės konstrukcijos žodžių tvarkos modelį. Tačiau tik sudurtiniuose asmenvardžiuose pastebimas dėmenų vietos kaitaliojimas, dėl kurio veiksmažodinis dėmuo dažniau atsiduria pradžioje, veikiausiai yra vėlesnės kilmės, susijęs su asmenvardžio dėmenų desemantizacija ir tam tikromis įvardijimo tradicijomis (pvz., tėvo vardo dėmens paveldėjimu)²⁸.

²⁴ Lehmann W. P. Proto-Indo-European compounds in relation to other Proto-Indo-European syntactic patterns (toliau – Comp.). – Acta Linguistica Hafniensia, 1969, vol. 12, N I, p. 11; Ambrazas V. Lietuvių kalbos istorinės sintaksės metodo problema. – LTSR MA darbai, A ser. V., 1977, t. 4 (61), p. 141t. su lit.

²⁵ Į juos atkreipė dėmesį jau K. Būga. RR. – V., 1958, t. 1, p. 223.

²⁶ Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М., 1974, с. 248 и след.

²⁷ Lehmann W. Comp., p. 13. Tai sutinka su seniai suponuojama tokių vardų veiksmažodinio dėmens kilme iš imperatyvo formų, plg. Wackernagel J. Altindische Grammatik. – Göttingen, 1957, Bd 2, T. I, S. 315; Brugmann K. Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. – Strassburg, 1906, Bd 2, T. 1, S. 64t.

²⁸ Plg. Vanagas A. K. Būga – lietuvių onomastikos pradininkas. – LKK, 1980, t. 20, p. 13t. su lit.

Dvinarėse konstrukcijose be objekto vardažodis ar įvardis, reiškiantis subjektą, lietuvių ir latvių kalbose irgi dažniausiai eina prieš veiksmažodį (lietuvių liaudies šnekamojoje kalboje – nuo 67 % iki 86 %). Ta aplinkybė irgi stiprina galinę veiksmažodžio padėtį sakinyje.

2. Kiti poziciniai modeliai

Su (S)OV žodžių tvarka tipologiškai derinasi daugelis kitų lietuvių ir latvių kalbų pozicinių modelių, kuriuose determinuojantis narys (operator) eina prieš determinuotą (operandum²⁹). Tai ypač ryšku vardažodžio grupėje, kur vyrauja tokia žodžių tvarka:

Būdvardinis pažymynys prieš daiktavardį (AdjN): lie. *sėnas žmogus*, la. *vęcs cilvēks*; skaitvardinis pažymynys prieš daiktavardį (NumN): lie. *penki vaikai*, la. *pieci bērni*; įvardinis pažymynys prieš daiktavardį (PronN): lie. *tàs (tòks) stālas*, la. *tas (tāds) galds*; kilmininkas prieš daiktavardį (GenN): lie. *áukso žiedas*, la. *zēlta grēzēns*.

Šie žodžių tvarkos modeliai tiek literatūrinėje, tiek ir liaudies kalboje yra pagrindiniai, stilistiškai neįžymėti ir, matyt, senoviški, nes iš atitinkamų konstrukcijų kilusiuose bahuvrīhi tipo sudurtiniuose žodžiuose daiktavardinis dėmuo irgi visada eina antroje vietoje (plg. *juodnugāris*, *penkiapiřštis*, *auksaraņkis* ir pan.). Žodžių tvarkos keitimas ir daiktavardžio nukėlimas į pirmą vietą minėtais atvejais susijęs su inversija, sąlygojamas emfazės ar konteksto sandaros. Būdvardžiai po daiktavardžių labiau pabrėžiami patys, pvz.: *atvažiūoja jaunikāitis gražūs, o svótai – vařlos, rupūžės* (Lyduōkliai, LKT 307); *pirkaū tókią pirtýtę meņķą, mažūtę* (Kurklieri, ib. 305); dažnesnėse konstrukcijose su postpoziciniais įvardžiais ar skaitvardžiais paprastai akcentuojami pažymimieji daiktavardžiai, pvz.: *nū, ir mergīcos jos dvi mirė* (Ariōgala, LKT 180); *nū, tę kárvēms toms ūždeda tokiuos vainikūs iš bėržo šakū* / *nū, tę pareina su vainikais tais* (Rugėnai, LKT 183); *jūduoja siaurà tókia upikė, i kuolai dū padėti* (Veliuonà, LKT 185). Apskritai tarmių tekstuose AdjN, PronN, NumN ir GenN konstrukcijos beveik dešimteriojai viršija priešingas; ypač žymėta yra daiktavardžių kilmininko postpozicija. Panaši būklė konstatuota ir latvių kalboje. Dažnesnė determinuojančio dėmens postpozicija XVI–XVII a. lietuvių k. raštuose sąlygojama lenkiškų originalų ir apskritai slavų kalbų įtakos.

Veiksmažodžio grupėje determinuojantis narys prieš determinuotą paprastai eina konstrukcijose, kurioserieveiksmis pasakomas prieš veiksmažodį (AdvV),

²⁹ Dėl terminų žr. Bartsch R., Vennemann Th. *Semantic Structures*. – Frankfurt a. Main, 1972, p. 136.

būdvardį (AdvAdj) ar kitąrieveiksmį (Adv₁Adv), pvz.: lie. *gražiai dainuoja; labai gėras; labai gerai*; la. *skaisti dziēd; ļuoti labs; ļuoti labi*. Determinuojančio būdorieveiksmio³⁰ postpozicija abiejose kalbose yra žymėta, inversinė.

Kalbose su determinuojančio nario prepozicija netiesioginis, arba tolesnis, veiksmo objektas paprastai nusakomas prieš tiesioginį³¹. Tokią žodžių tvarką lietuvių ir latvių kalbose atspindi vyraujanti objektinio naudininko vieta prieš galininką, pvz.: lie. *āklas aklām kēliq rōdo*; la. *akls aklam ceļu rāda*³².

Priešingam žodžių tvarkos tipui, kuriame determinuojantis narys eina po determinuojamo, atstovauja šie ryškiausi vardažodinių konstrukcijų poziciniai modeliai:

vardažodžių (įvardžių) linksniai po prielinksnių (Praep); su šia ypatybe koreliuoja prieš veiksmažodžio šaknį einantys priešdėliai (Praef);

lyginimo standartas po būdvardžio (StAdj): lie. *jaunėsnis už brōlį*, la. *jaunāks par brāli*;

pažymimasis sakinio dėmuo po daiktavardžio (NRel): lie. *šuō, kurs lōja, nekānda*; la. *suns, kas daudz zaķu ķer, nevienu nenuoķer*.

Nors šie žodžių tvarkos modeliai yra vyraujantys, baltų kalbose galima rasti arba rekonstruoti ir atitinkamų senų konstrukcijų su determinuojančiu nariu priekyje.

1. Senų polinksnių vartojimą visų pirma rodo prie vardažodžių bei įvardžių priaugusios postpozicijos *-en*, *-na* ir *-pi* (< **pie*) vietininkų formose: lie. *iness. rañkoje* < **rankāi-en*, *rañkose* < **rankās-en*; ill. *rañkosna* < **rankās-na*; adess. *namiē-pi*; all. *namó-pi* ir pan. Postpoziciniai vietininkai kaip tam tikros morfologinės linksnių formos veikiausiai susikūrė rytinių baltų kalbų savarankiškos raidos laikais. Tam palankias sąlygas galėjo sudaryti kontaktai su Pabaltijo finų kalbomis, kuriose taip pat randame panašios reikšmės, iš dalies net fonetinės išvaizdos (nors etimologiškai skirtingas) linksnių formas – inesyvą, iliatyvą, adesyvą, aliatyvą. Tačiau pats postpozicijų vartojimas po vardažodžių bei įvardžių linksnių siekia daug tolesnę praeitį. Tai matyti jau iš minėtų postpozicijų (senovinių polinksnių) etimologinių bei semantinių ryšių su prielinksniais. Postpozicijos **-pie* genetinis tapatumas su prielinksniais: lie. *pie*, la. *pie* (< **prie*); lie. *prie*, prūs. *prēi* yra gana

³⁰ Būdorieveiksmiai yra ryškiausi su veiksmažodžiais siejamųrieveiksmių atstovai. Kitirieveiksmiai (ypač laiko, vietos) dažnai siejami su platesne konstrukcija ar su sakiniu, todėl jų pozicija esti skirtinga.

³¹ Vennemann T. Op. cit., p. 79 t.

³² Kurschat F. Op. cit., S. 441; Berneker E. Op. cit., S. 96t.; Schwentner E. Op. cit., S. 25; Endzelīns J. Gr., lpp. 1051.

aiškus³³; kad semantinis postpozicijos ir prielinksnio ryšys XVI a. dar buvo gyvai jaučiamas, liudija J. Bretkūno raštų *namopri* BrP II 224³⁴. Iliatyvo formoje išskiriamą postpoziciją *-na* galima sieti su prielinksniais lie. *nuo*, pr. *no*, įžiūrint juose tos pačios formos variantą su ilguoju balsiu, t.y. **nā*³⁵ (dėl krypties reikšmės priešingumo plg. balt. *at-* ir sl. *otъ-* santykį). Inesyvo postpozicija *-en* yra irgi bendros kilmės su prielinksniu lie. *į* < **in*, pr. *en*, la. (priešd.) *ie-* < **en-*. Su prielinksniais sutampančių polinksnių lie. *dėl*, *drin*, *dril(ei)*, la. *dēļ* senas vartojimas taip pat geriausiai išryškėja iš sustabarėjusių,rieveiksmiais virtusių formų lie. *kodėl*, *todėl* (la. *kādēļ*, *tādēļ* ME II 186; IV 143); *kodrin*, *todrin*; *kodril(ei)*, *todril(ei)*; plg. panašiai suprieveiksmėjusius įvardžių kilmininko ir polinksnio junginius la. *kāpēc*, *tāpēc*. Senuosiuose raštuose postpozicinius *-dėl* bei *-drin* randame ir tais atvejais, kai po įvardžio kilmininko eina dalelytės ar jų kompleksai, pvz.: *kanugidel* WP 278, *tanugidrin* ib. 65b ir kt., *togidel* KN 33 ir pan.³⁶ Tie patys polinksniai, dabar dažniausiai vartojami kaip prielinksniai, sen. raštuose ir tarmėse neretai eina ir po kitų įvardžių bei daiktavardžių, pvz.: *io drin* DP 62₅₀; *ko kito drin* 578₃₈; *Wieszpates drin* AK 20₁₇; *iu del* BrP II 59; *manes dėl* B 259; *valgių dėl* DonR 93, panašiai ir latvių kalboje, plg.: *manis dēļ* BW 7833, *tēva dēļ* 1345, *dziesmas dēļ* 957 (ME I 463); *manis pēc*, *sevis pēc*, *ļaužu pēc*, *dārguma pēc* ME III 204³⁷. Iš naujesnės kilmės prielinksnių lietuvių kalbos tarmėse ir prepoziciškai, ir postpoziciškai vartojami *įpėdžiui*, *liñk(ui)*, *pagal*, *pāskui*, *pridūrmui*, pvz.: *jam įpėdžiui*; *savo pirmtakų įpėdžiui* LKŽ IV 131; *namų liñk*, *pietų liñk*, *viršūnės liñk* VII 551; *žemė pagal*, *balkiu pagal* IX 69; *jam pāskui*; *kalei pāskui* IX 491; *rogėms pridūrmui* X 614. Tokiais atvejais polinksnis dažnai dar esti labai artimas atitinkamamrieveiksmiui; panašiai kaiprieveiksmis, jis ne tiek valdo atitinkamą linksnį, kiek patikslina, paaiškina jo žymimą santykį, pvz.: *daubomis pagal ėjo jis J.*; *siena pagal lipa į aukštą J.*; *katė nak-*

³³ Žr. Endzelīns J. Op. cit., p. 679t.; Stang Chr. S. Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen.—Oslo—Bergen—Tromsø, 1966, S. 231; Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorinė gramatika.—V., 1980, t. 1, p. 260. Išskyrus sustabarėjusias formas (*kuīp*, *šuīp*, *tuīp*, *vienuip*, *uotrup* ir pan.), la. *piē*. irgi jau vartojamas tik kaip prielinksnis.

³⁴ Pavyzdžius iš J. Bretkūno Biblijos žr. Bezzenberger A. Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache.—Göttingen, 1877, p. 254.

³⁵ Stang Chr. S. Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen.—Oslo—Bergen—Tromsø, 1966, S. 230. Panašiai su prielinksniu lie. *į*, pr. *en* siejasi kai kurių tyrinėtojų postuluojama iliatyvo postpozicija **-an* < **-on* / *en*, plg. Zubatý J. Baltische Miscellen.—IF, 1896, Bd 6, S. 272 tt.; Otrębski J. Gramatyka języku litewskiego.—Warszawa, 1956, t. 3, s. 78.

³⁶ Hermann E. LSt., S. 109, 132, 290t.; Fraenkel E. Syntax der litauischen Postpositionen und Präpositionen.—Heidelberg, 1929 (toliau—Postp.), S. 230.

³⁷ Fraenkel E. Postp., S. 226tt.; LKŽ II 720, 390 tt.; Valiulytė E. Prielinksnis.—LKG, t. 2, p. 583. Эндзелин Я. Латышские предлоги.—Юрьев, 1905, ч. 1—2, с. 83 и след., 179; Endzelīns J. Gr., lpp. 652, 677.

timis pagal ėjo medžioti PP 26 (LKŽ IX 69). Prieveiksminė polinksnio vartosena ypač akivaizdi konstrukcijose su iliatyvu ir aliatyvu, pvz.: *jūron linkui gyveno* Dauk; *vakarop linkui blizga žvakės* AruP 137 (LKŽ VII 551). Gyvą postpozicijų vartojimo tendenciją rodo visai naujo polinksnio *dėkà* įsigalėjimas.

Išskyrus *dėl, pàs*, visi senieji lietuvių kalbos prielinksniai (*añt, apiẽ, ažù, ï, iš, nuõ, pař, peř, põ, prõ, sù, ùž*) istoriškai sutampa su priešdėliais (*ant-, ap(i)-, až(u)-, ï-, iš-, nu-, par-, per-, pa-, pra-, su-, už-*). Tų priešdėlių dar visai nesena pozicini savarankiškumą liudija dalelytės *gu* ir enklitinių įvardžių infiksacija, plg. *pasigi-žiūrėjau* Pnm, *negisitikėjau* TŽ I 311₁₅, *atmileisk* KG 376, *pagidėk* MK 112₃₆, *praiis-pūlęs* DP 169₂₁ ir pan.³⁸ Vadinasi, tie patys žodžiai, iš kurių išriedėjo prielinksniai ir priešdėliai, kitados galėjo ir apibrėžti veiksmažodžius, ir kartu eiti su įvairiais daiktavardžių bei įvardžių linksniais. Etimologiniai ryšiai su kitų kalbųrieveiksmiais bei vardažodinės prigimties formomis³⁹ leidžia tuos priešdėlių bei prielinksnių pirmtakus kildinti iš ide. preverbų, kurie, modifikuodami vardažodžių linksnius, dažniausiai buvo vartojami po jų⁴⁰.

Taigi tiek pačių baltų kalbų duomenys, tiek lyginimas rodo didesnę postpozicijų vaidmenį šių kalbų praeityje negu dabar. Tai leidžia paaiškinti GenN modelio išlikimą lietuvių ir latvių kalbose greta vyraujančių priešdėlių bei prielinksnių (Praep), sudarantį išimtį iš antrosios J. Greenbergo universalijos⁴¹. GenN modelis, matyt, nuo seno santykiavo su postpozicinėmis konstrukcijomis. Jam išlikti įsigalėjus prielinksniams turbūt padėjo sinonimiškos konstrukcijos su būdvardiniais ir įvardiniais pažyminiais prieš pažymimąjį žodį (AdjN, PronN)⁴², kurios vartojamos ir prepozicinėse, ir postpozicinėse kalbose.

2. Lyginamosiose konstrukcijose su dalelytėmis *kaip, negu, nei* lyginimo standartas beveik visada eina po būdvardžio: lie. *kietesnis (ne)kaip (negu, nei) geležis*, la.

³⁸ Aut. LKDS 121t. su lit. Be C. Watkinso ir Viač. Ivanovo aptartų graikų, ankst. lotynų, anatoliečių ir s. airių k. paralelių, plg. dar panašią infiksaciją got. *at-uh-þan-gaf* Mork 14,44 „ir tada padarė“, *ga-u-hwa-sehw* „ar ką pamatė“, žr. Hopper P. J. The Syntax of the Simple Sentence in Proto-Germanic. — The Hague—Paris, 1975, p. 42t.

³⁹ Pvz., baltų kalbų prielinksnių bei priešdėlių *ap(ei), ant(a), pro(pra-)* ryšiai su anatoliečių, indoiraniečių ir kt. kalbųrieveiksmiais, plg. het. *appa* „atgal“, s. ind. *ápi* „šalia“; het. *þanti* „atskirai“, s. ind. *ánti* „priešais, šalia“; het. *parā* „priešais, šalia“, s. ind. *parā* „šalin“ ir pan., žr. Fraenkel E. LEW, S. 11, 12, 572; Иванов Вяч. Вс. Указ. соч., с. 198, 202 и след.; Lehmann W. PIE, p. 232 tt.

⁴⁰ Delbrück B. VS, Bd 1, S. 664t.; past. metu Dressler W. Über die Rekonstruktion de indogermanischen Syntax. — KZ, 1971, Bd 85, S. 9; Lehmann W. PIE, p. 233t.

⁴¹ T.y. Praep→NGen; Postp→GenN, žr. Greenberg J. Op. cit.; plg. dar Diachrony, synchrony and language universals. — In: Universals of Human Language. Stanford, 1978, vol. 1, p. 85

⁴² Plg. šiuo atžvilgiu bendrąsias tipologines implikacijas: SOV ⊃ (AdjN ⊃ GenN) ir Postp ⊃ (AdjN ⊃ GenN), žr. Hawkins J.A. Op. cit., p. 626, 628, 632.

*cietāks (ne)kâ dzelzs*⁴³. Pats šiu konstrukcijų sandaros tipas yra naujos kilmės; tai matyti jau iš lyginamųjų dalelyčių įvairavimo giminiškose kalbose. Senesnės yra linksninio tipo lyginamosios konstrukcijos (plg. av. *vanhaot vahyō* „už gera geresnis“), kurios lietuvių ir latvių kalbose dabar paprastai daromos su prielinksniais (lie. *už, ažu, per*, la. *uz, par*, ret. *aiz*). Jose greta vyraujančios standarto postpozicijos dažnai matome ir prepoziciją, pvz.: *nē vieno nerasi už save kvailesnio* ŽemR I 29; (*viņš*) *uz manim vēcāks* ME IV 313⁴⁴. Dabartinėje lietuvių (kaip ir latvių) literatūrinėje kalboje tokios konstrukcijos nėra ryškiai žymėtos, tik lyginimo standartas jose kiek labiau pabrėžiamas. Tuo tarpu liaudies kalboje, ypač tautosakoje, žodžių tvarka StAdj dažniausiai esti stilistiškai neutrali, panašiai ir originalesniuose senuosiuose raštuose, plg. *akis io ažu sautų tol skaistesnes* SP 13₁₆. Sustabarėjusiuose, stereotipinėmis formulėmis virtusiuose pasakymuose, patarlėse bei priežodžiuose (*miegas už medų saldesnis* Lbv ir pan.) žodžių tvarka StAdj yra net gerokai dažnesnė už AdjSt; ypač tai akivaizdu mįslėse bei minklėse, kur lyginimai apskritai gausiau vartojami, pvz.: *Už arklį didesnis, už šunį mažesnis* Ldvn; *Kas už genį margesnis?* – *Svietas* LTs V 673 (pnš. ib. 526, 527, 528, 543, 564, 643, 656, 673 ir kt.). Didžiausiame lietuviškų mįslių ir minklių rinkinyje, K. Grigo paskelbtame „Lietuvių tautosakos“ V tome (V., 1968, p. 447–704), StAdj ir AdjSt modelių lyginamųjų konstrukcijų santykis yra maždaug lygus 4 : 1.

Dar labiau linkstama nusakyti prieš būdvardį lyginimo standartą, žymintį daiktų visumą ir reiškiamą įvardžiais *visas, viskas* su prielinksniais *už, iš* : *už visus gražesnis, stipresnis, aukštesnis*...; *už viską brangesnis, mielesnis*...; *iš visų viršesnis* ir pan., plg. la. *par visu skaistāks, stiprāks* etc. Iš tokio tipo sustabarėjusių pasakymų išriedėję prieviksiškai *užvis, pervis* tik prepoziciškai ir tevartojami, plg. *jis man užvis (pervis) geresnis*. Senoviškesnę sandarą išlaikiusiose konstrukcijose be prielinksnio išskirties kilmininkas *visų* taip pat eina tik prieš būdvardį, turintį nelyginamojo (lie. *visų gerasis*), aukštesniojo (lie. *visų vyresnis*, la. *visu labākais*) arba aukščiausiojo (lie. *visų geriausias*) laipsnio formą⁴⁵. Iš prepozicinio įvardžio kilo ir latvių k. aukščiausiojo laipsnio formantas *vis-* (*vislabāks, visjaunāks*). Pagal sandaros tipą čia paminėtos konstrukcijos, turinčios ryškių atitikmenų slavų, germanų, graikų ir kt. kalbose (plg. rus. *снега белей*, s. skand. *snjó hvitari*, s. vok. a. *wizero snewe* „už sniegą baltesnis“, gr. *μέλιτος γλυκίων* „už medų saldesnis“, atitinka tokius lotynų k. lyginamuosius posakius kaip *melle dulcior, me miserior*, išliku-

⁴³ Pavyzdžius žr. Ambrazas V. Lyginamieji posakiai. – LKG, t. 3, p. 683tt.; Endzelīns J. Gr., lpp. 178; ME, t. 2, lpp. 184, 718.

⁴⁴ Žr. dar Fraenkel E. Postp. 169, 180; Valeckienė A. Būdvardis. – LKG, t. 1, p. 515, 518.

⁴⁵ Pavyzdžius žr. Endzelīns J. Gr., lpp. 480; Valeckienė A. Min. veik., p. 701; Kabelka J. Latvių kalba. – V., 1975, p. 116.

sius archaiškuose formuliniuose pasakymuose greta vyraujančių vėlesnės kilmės konstrukcijų su dalelytėmis ir postpoziciniu standartu (*miserior quam tu*)⁴⁶.

Taigi baltų kalbų prielinksninių lyginamųjų konstrukcijų modelis StAdj yra be abejo senas. Jis tipologiškai derinasi su postpozicijomis ir SOV žodžių tvarka⁴⁷, t.y. tomis sakinio ypatybėmis, kurios baltų kalbose irgi turi reliktinį pobūdį.

3. Pažymimojo sakinio šalutinio dėmens vieta po daiktavardžio baltų kalbose yra labiausiai išgalėjęs determinuojančio nario postpozicijos atvejis. Priešinga žodžių tvarka, būdinga sen. indoiraniečių ir anatoliečių kalboms, čia yra ryškiai inversinė ir pasitaiko retai, plg. lie. *Kur rytoj valgys, tos gryčios piemeniukui* (skerdžius) *įduodavo trimitą* (M. Katkus. Raštai, p. 60)⁴⁸.

Prieš daiktavardžius einančių reliatyvinių konstrukcijų pėdsakų ieškoma baltų ir slavų kalbų įvardžiuotiniuose būdvardžiuose⁴⁹, kurių formantas genetiškai susijęs su ide. reliatyviu (santykiniu) įvardžiu *-*jo*. Vardažodiniai žodžių junginiai su įvardžiuotiniais būdvardžiais, pvz.: lie. *gerasis* (< **geras* + *jis*) *žmogus*, s. sl. *dobroji člověk* artimi tokioms indoiraniečių ir graikų k. konstrukcijoms kaip s. ind. *āśema devāhitam yād āyuh* RV I, 89, 8 „pasiektume dievo skirtą kurį (tą) amžių“, av. *daēnaṃ yā hātāṃ vahištā* Y 44,10 „tikėjimas kuris (tas) esantiems geriausias“, gr. *Τευκρος ὁς ἄριστος Ἀχαιῶν* N 313 „Teukras, kuris (tas) geriausias Achajų“⁵⁰, turinčioms ryškių tipologinių atitikmenų tarp anatoliečių ir italikų k. konstrukcijų su atitinkamos reikšmės įvardžiais – het. *kuiš*, lot. *qui*⁵¹. Tačiau reliatyvinė *jo* funkcija vardažodinėse konstrukcijose, matyt, nėra pati seniausia, kaip buvo manoma anksčiau. E. Benveniste'o nustatytas genetinis bei tipologinis šio įvardžio reliatyvinės funkcijos ryšys su determinacine⁵² leidžia pirmąją chronologiškai iš-

⁴⁶ Puhvel J. Nature and means of comparison in Proto-Indo-European grammar. – The Journal of Indo-European Studies, 1973, vol. 1, N 2, p. 149 tt. su lit.

⁴⁷ Plg. 22-ją J. Greenbergo universaliją StAdj→Postp; AdjSt→Praep ir 41 išnašą.

⁴⁸ Daug dažnesnė šalutinio dėmens prepozicija sakiniuose, kuriuose jis koreliuojamas su įvardžiais, pvz.: *Kurs aklas gema, tas ir naktį mato* (Krg, žr. Ambrazas V. Prijungiamieji sakiniai. – LKG, t. 3, p. 831tt.).

⁴⁹ Lehmann W. Definite adjective declensions and syntactic types. – In: Donum Balticum to Prof. Chr. S. Stang / Ed. V. Rūķe-Draviņa. Stockholm, 1970, p. 286–290; PIE, p. 63.

⁵⁰ Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М., 1974, с. 234; Lehmann W. PIE, p. 63.

⁵¹ Бенвенист Э. Указ. соч., с. 235 и след.; Rosenkranz B. Zur Entstehungsgeschichte des bestimmten Adjektivs des Baltischen und Slavischen. – Die Welt der Slaven, 1958, Jg. 3, H. 2; Иванов Вяч. Вс. Хеттский язык. – М., 1963, с. 177; его же. Общ., с. 238 и след.; Сравнительно-исторический анализ категории определенности–неопределенности в славянских, балтийских и древнебалканских языках в свете индоевропеистики и ностратики. – В кн.: Категория определенности–неопределенности в славянских и балтийских языках. М., 1979 (тоliau – Опр.), с. 43–45.

⁵² Бенвенист Э. Указ. соч., с. 235.

vesti iš pastarosios⁵³. Determinacinė, pažymimajam artikeliui artima lietuvių k. įvardžio *jis, ji* funkcija išryškėja ir iš įvardžiuotiniams būdvardžiams būdingos pažymimosios ir pabrėžiamosios reikšmės⁵⁴. Tad baltų kalbų daiktavardžių junginiai su įvardžiuotiniais būdvardžiais iš tikrųjų rodo ne tiek pačių reliatyvinių sakinių, kiek jiems genetiškai artimų vardažodinių pažymimosios reikšmės konstrukcijų prepoziciją.

Kalbose, kuriose determinuojantis narys eina prieš determinuojamąjį, klausiamosios dalelytės paprastai eina po veiksmažodžio⁵⁵. Dabartinei lietuvių, kaip ir latvių, kalbai tokia šių dalelyčių padėtis jau nebūdinga, bet senuosiuose raštuose (ypač lietuvių k.) klausiamoji dalelytė *-gu / g* vartojama tiek po veiksmažodžių, tiek ir po kitų kalbos dalių, pvz.: *tikitegu iam' argu netikite?* DP 137₇; *busgu sudnoia diena* BrP I 18₃; *geragu piktagu gal dariti?* BrB Joz 24₁₅ (*kann er Gutes oder Böses thun?* LB)⁵⁶; la. *essieg* (t. y. *esīg*) *tad tu Elias?* Manz. Post. I 42; *dzirrdieg* (t. y. *dzirdīg*) *tu?* ib. 224⁵⁷. Šiuo atžvilgiu lie. *-gu* maždaug atitinka sl. *-li*, plg. *chošteši li?* Mat 13,28 ir lot. *-ne*, plg. *novistine locum potiozem...?* Hor. epist. 1,10,14 „ar žinojai geresnę vietą?“⁵⁸. Lietuvių kalbos senuosiuose raštuose klausiamoji dalelytė *gu* eina ir po neiginio (kaip SOV tipo kalbose), bet prieš veiksmažodį, pvz.: *negu skaitet* BrB Luk 6₃ (*Habt jr nicht das gelesen*); *negu paraszyta ira knigoy krayniku?* ChB I Kar 16₁₄⁵⁹. Tokią pat poziciją antroje vietoje sakinyje *gu* išlaiko ir po kitų artimos reikšmės dalelyčių, galinčių (arba galėjusių) reikšti klausimą, pvz.: lie. *argu, ergu, begu, jeigu, angu*, plg. pr. *anga*.

Iš minėtų svarbesnių pozicinių modelių apžvalgos matyti, kad baltų kalbų raidoje tam tikrais atvejais linkstama determinuojantį narį, anksčiau vartotą prieš determinuojamą, nukelti po jo arba (ambivalentiškais atvejais) apibendrinti determinuojančio nario postpoziciją. Vertinant tuos pakitimus santykinės chrono-

⁵³ Su determinacine susijusi ir anaforinė (parodomoji) *jo* funkcija (dėl jos žr. van Wijk N. Eine slavisch-germanische syntaktische Parallele. — Germanoslavica, 1935, N 3, S. 19tt.; past. metu Rosinas A. Ar baltų **i-*, **jo-*, resp. **ī*, **jā-* kamienai buvo reliatyviniai? — Baltistica, 1975, t. XI(2), p. 165–169) ir jo vartosena jungiamąja dalelyte (*Gelenkspartikel* — pasak Wissemann H. Zur nominalen Determination. — IF, 1957, Bd 63, Hf. 1, S. 72 tt.), patvirtinta anatoliečių ir kt. kalbų duomenimis (Иванов Вяч. Вс. Общ., с. 241 и след.; Опр., с. 55 и след. su lit.).

⁵⁴ Apie šias reikšmes žr. Valeckienė A. Dabartinės lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių vartojimas. — Kn.: Literatūra ir kalba. V., 1957, t. 2, p. 173tt.

⁵⁵ Greenberg J. Op. cit.; Lehmann W. PIE, p. 101; The great underlying ground-plans. — In: Syntactic Typology / Ed. W. Lehmann. Austin—London, 1978 (toliau — ST), p. 46.

⁵⁶ Plačiau žr. Hermann E. LSt., S. 171–185, 221, 247–261.

⁵⁷ Schmidts P. Glüka bibeles waloda. — RKr, 1908, lpp. 39tt; Endzelīns J. Gr., lpp. 699.

⁵⁸ Hofmann J. B., Szantyr A. Lateinische Syntax und Stilistik. — München, 1965, S. 461 su lit.

⁵⁹ Hermann E. LSt., S. 174, 180.

logijos požiūriu, pravartu atkreipti dėmesį į tai, kad prielinksniai bei priešdėliai baltų kalbose įsigalėjo gerokai anksčiau negu lyginimo standarto vieta po būdvardžio, o objekto – po veiksmažodžio⁶⁰.

Apskritai konstrukcijų su prepozicine ir postpozicine determinuojančio nario padėtimi santykis leidžia baltų kalboms suponuoti seną SOV ir SVO tipų ambivalentiškumą su stilistiškai nežymėto SOV tipo persvara. Determinuojančio nario prepozicija, būdinga SOV tipui, geriausiai išlaikyta vardažodžio grupėje, kurios modeliai iš viso pasižymi didesniu konservatyvumu⁶¹.

3. Santykis su giminiškomis kalbomis

Palyginus baltų kalbas pagal aptartus pozicinius modelius su kitomis giminiškomis kalbomis, pirmiausia krinta į akis gana ryškus skirtumas nuo slavų kalbų.

Sen. rusų, baltarusių, serbų k. raštuose ir tautosakoje daug labiau vyrauja pradinė V padėtis ir būdvardžių, įvardžių bei adnominalinio genityvo postpozicija (NAdj, NPron, NGen). Tuo remiantis praslavų epochai rekonstruojamas VSO žodžių tvarkos tipas, o SOV tvarka laikoma inversine⁶², nors paplitusi ir priešinga pažiūra⁶³. Minėti slavų kalbų skirtumai paaiškinami toliau pažengusia raida⁶⁴. VSO modelis, daugelyje ide. kalbų nuo seniausių laikų vartojamas kaip labiau žymėtas (liepamuosiuose, naratyviniuose sakiniuose ir kt. atvejais), kai kuriose slavų kalbose galėjo būti apibendrintas panašiai kaip sen. airių kalboje gal irgi ryšium su sakinio pradžiojeėjusių preverbų virtimu veiksmažodžių priešdėliais⁶⁵. Būdvardžių ir adnominalinio genityvo perkėlimas iš kairės nuo vardažodžio į dešinę yra užfiksuotas sen. iranėčių⁶⁶, romanų ir kt. kalbų istorijoje – tai vienas iš daugeliui ide.

⁶⁰ Kokią tolimą praeitį siekia preverbų virtimas priešdėliais, be kita ko, rodo baltų, slavų ir anatoliečių kai kurių priešdėlinių veiksmažodžių santykis, pvz., lie. *pa-eiti*, rus. *пойму* ir het. *pai „eiti“*, žr. Иванов Вяч. Вс. *Общ.*, с. 224 и след.

⁶¹ Plg. Lehmann W. *ST*, p. 41; Lightfoot D. *Op. cit.*, p. 390t. su lit.

⁶² Berneker E. *Op. cit.*, S. 11t., 29t., 56tt., 106t., 145; Delbrück B. *VS*, Bd 3, S. 69 tt., 103; Томсон А. И. К вопросу о возникновении родительного-винительного падежа в праславянском языке. – *ИОРЯС*, 1908, т. 13, кн. 3, с. 295; Friedrich P. *Op. cit.*, p. 62.

⁶³ Борковский В. И. Синтаксис древнерусских грамот (Простое предложение). – Львов, 1949, с. 139 и след.; Борковский В. И., Кузнецов П. С. Историческая грамматика русского языка. – М., 1965, с. 388 и след. su lit.; dėl AdjN ir NAdj santykio žr. Сравнительно-исторический синтаксис восточнославянских языков. Члены предложения. – М., 1968, с. 62 и след. su lit.

⁶⁴ Taip jau Delbrück B. *VS*, Bd. 3, S. 97 (dėl NAdj); Berneker E. *Op. cit.*, S. 106t. (dėl NGen).

⁶⁵ Plg. Watkins C. *Synt.*, p. 39t.; *Rec.*, p. 1041; Иванов Вяч. Вс. *Общ.*, с. 260 и след.

⁶⁶ Lyginant ankstesnes ir vėlesnes Avestos dalis, žr. Friedrich P. *Op. cit.*, p. 44tt.

kalbų bendrų sintaksinių procesų. Tad senasis slavų kalbų žodžių tvarkos tipas gali būti istoriškai išvedamas iš baltiškojo, bet ne atvirkščiai.

Germanų kalbų pirminė žodžių tvarka nėra visai aiški dėl runų įrašų fragmentiškumo ir graikiškų šaltinių įtakos gotų k. tekstams. Vis dėlto verta dėmesio ta aplinkybė, kad padėtis gotų kalboje, nustatyta pagal originalesnius Skeireins tekstus (komentarų), gana artima baltiškajai: ryškiai vyrauja AdjN (83%), GenN (77%), Pron (Dem) N (100%) bei prielinksniai (resp. priešdėliai), o pagrindinių sakinio dalių – SOV⁶⁷; nuo baltų kalbų labiau skiriasi tik dažnesnė savybinio įvardžio postpozicija (NPoss 86%) ir apibendrinta lyginimo standarto vieta po būdvardžio. Tačiau sen. skandinavų kalboje lyginimo standartas dar vartojamas prieš būdvardį, plg. *hverjum manni betr* „visų vyrų geresnis“⁶⁸.

Iš kitų ide. kalbų pagal minėtus pozicinius modelius ir jų tarpusavio santykius baltų kalboms artimiausia atrodo Homero graikų ir ankstyvoji lotynų kalbos. Sen. graikų kalboje SOV ir SVO tvarka kai kur atstovaujama maždaug po lygiai, bet tam tikrais atvejais, ypač dvinarėse konstrukcijose, aiškiai pastebima OV persvara⁶⁹. Kiek dažniau negu baltų kalbose po pažymimojo žodžio čia eina būdvardžiai ir gerokai dažniau – daiktavardžių genityvai, tačiau Mikėnų tekstuose pastarieji dar vartojami prieš vardažodžius⁷⁰; tokios jų vietos senumą patvirtina ir Δόσχοροι tipo sudurtiniai žodžiai. Artimumas Homero graikų kalbai, gerai išlaikusiai senovinius ide. sakinio bruožus, juoba svarbus dėl to, kad su ja baltų kalbas sieja ir daugelis kitų konstrukcinių ypatybių. Lotynų kalboje NAdj ir NGen modeliai irgi dažnesni kaip lietuvių ir latvių kalbose, o SOV tvarka čia vyrauja nuo pat seniausių įrašų⁷¹. Dar ryškiau SOV tipas apibendrintas postpozicinėse anatoliečių, tocharų ir sen. indų kalbose, gana nuosekliai išlaikančiose determinuojančiojo nario vietą prieš determinuojamąjį.

Baltų kalbų žodžių tvarkos ypatybės giminiškų kalbų fone kelia ir bendresnių genetinių bei tipologinių implikacijų. Daugeliui SOV kalbų, kaip žinoma, būdinga agliutinacinė morfologija. Suponuojant agliutinacijos vyravimą baltų ir kitų ide.

⁶⁷ Duomenys, pateikti darbe: Smith J. R. Word Order in the Older Germanic Dialects (diss.). – Ann Arbor, 1971 (autoriui neprieinamame), cituojami pagal Hawkins J. A. Op. cit., p. 637. Verstiniuose tekstuose minėtų modelių pranašumas atsispindi silpniau, žr. Koppitz A. Gotische Wortstellung. – ZfdPh, 1900, Bd 32, S. 435–438.

⁶⁸ Heusler A. Altisländisches Elementarbuch. – Heidelberg, 1950, S. 114.

⁶⁹ Fischer P. Zur Stellung des Verbs im Griechischen. – Glotta, 1924, Bd 13, S. 1–11 189–205; Schwyzer E., Debrunner A. Griechische Grammatik, T. 2: Syntax und syntaktische Stilistik. – München, 1950, S. 690tt., 695; Friedrich P. Op. cit., p. 9–24 su lit.

⁷⁰ Vilborg E. A Tentative Grammar of Mycenaean Greek. – Göteborg, 1960, p. 97t., 119 tt., 138t.

⁷¹ Hofmann J. B., Szantyr A. Op. cit., S. 398–410 su lit.; past. metu Friedrich P. Op. cit., p. 52–58.

Veiksmožodinių konstrukcijų poziciniai modeliai tarmių ir tautosakos tekstuose*

	Trinarės konstrukcijos													
	SOV		SVO		OSV		OVS		VSO		VOS		iš viso	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
Veliuoniškiai	15	36	20	48	4	9	0	0	2	5	1	2	42	6
Anykštėnai	14	40	19	54	2	6	0	0	0	0	0	0	35	5
Mažeikiškiai	27	43	23	37	7	11	1	2	3	5	1	2	62	7
A. Schleicher Leseb.	99	57	59	34	11	6	0	0	6	3	0	0	175	17
S. Stanevičius DŽ	19	21	49	55	7	8	2	2	7	8	5	6	89	18
A. Juška SD	34	40	32	38	2	2	0	0	8	10	8	10	84	9
Latvių pasakos (LP)	17	12	116	84	6	4	0	0	0	0	0	0	139	
Latvių dainos (BW)	45	37	63	52	7	5	1	1	2	2	3	3	121	

* Veliuoniškių tarmės tekstai iš „Lietuvių kalbos tarmės“. – V., 1970, p. 180–192; anykštėcher A. Litauisches Lesebuch und Glossar. – Prag, 1857, S. 117–134; S. Stanevičiaus dainų svotbinės dainos. – V., 1955, t. 1, p. 34–75; latvių pasakų iš Endzelin J. Lettisches Lese-40 (= DI III 1, lpp. 197–214).

kalbų praeityje, darosi įmanoma paaiškinti fleksijų susidarymą iš savarankiškos reikšmės elementų (enklitinių įvardžių, dalelyčių ir pan.), ėjusių po šaknies. Antra vertus, SVO tipo kalbose pastebima galūnių redukcija, prefiksinės vardažodžių kaitybos raida, analitinių konstrukcijų gausumas. Tad su determinuojančiojo nario nukėlimu po determinuojamojo ir žodžių tvarkos stabilizacija gali būti siejama ištisa grandis sintaksinių procesų, pastebimų tiek baltų, tiek ir daugelio kitų giminiškų kalbų raidoje: prielinksnių konstrukcijų įsigalėjimas vietoj adverbialinės reikšmės linksnių, veiksmožodinio valdymo stiprėjimas, veiksmožodžių ir kitų kalbos dalių perifrastinių formų plitimas. Šie procesai jungiasi į bendrą raidos kryptį⁷², sąlygojančią kalbos struktūrinio tipo kitimą.

Kur reikėtų ieškoti to kitimo priežasčių? W. Lehmanno ir jo mokyklos požiūriu, visų pozicinių modelių kaitos „grandininė reakcija“ kyla dėl to, kad pakinta O

⁷² Kalbos raidos krypties (drift) samprata, iškelta jau E. Sapiro (Language. – New York, 1949, p. 150tt.), o pastaruoju metu plačiau aptarta R. Lakoff (Another look at drift. – In: Linguistic Change and Generative Theory / Ed. R. P. Stockwell, R.K.S. Macauley. Bloomington–London, 1972, p. 72–198), lietuvių kalbai taikoma J. Rėklaitienės, žr. Rėklaitis J. Evidence for directed drift from Lithuanian. – Scandoslavica, 1974, vol. 20, p. 197–214.

Dvinarės konstrukcijos su objektu						Dvinarės konstrukcijos su subjektu						Vienanarės konstrukcijos (V)		Bendras skaičius
OV		VO		iš viso		SV		VS		iš viso		sk.	%	
sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%			
79	60	54	40	133	19	177	73	66	27	243	34	294	41	712
77	51	73	73	150	24	146	67	71	33	217	34	234	37	636
121	60	79	40	200	24	236	76	72	24	308	37	268	32	838
146	75	48	25	194	19	380	86	46	14	426	41	238	23	1033
67	44	92	56	159	32	62	47	71	53	133	26	123	24	504
128	36	230	64	358	38	151	61	98	39	249	27	240	26	931
118	48	130	52	248										387
103	50	104	50	207										293

nų – ten pat, p. 299–309; mažeikiškių – ten pat, p. 41–57; A. Schleicherio pasakų iš Schlei- iš Stanevičius S. Dainos žemaičių / Par. J. Lebedys. – V., 1954; A. Juškos dainų iš Lietuviškos buch. – Heidelberg, 1922, S. 42–62 (= DI III 1, lpp. 214–231); latvių dainų iš ten pat, p. 22–

vieta V atžvilgiu ir tuo būdu pažeidžiamas implikacinių universalijų lemiamas kalbos tipas. Tačiau daugelyje kalbų pastebimas polinkis panašia tvarka išdėstyti determinuojančius ir determinuojamus narius įvairiose kalbos struktūros pakopose⁷³ anaipol nerodo tokio išskirtinio O ir V pozicijos vaidmens. Kaip matėme, lietuvių kalboje objekto postpozicija įsivyravo, matyt, daug vėliau negu kitų determinuojančių narių. Be to, V ir O tvarka yra pats nepastoviausias modelis, tiesiogiai susijęs su logine sakinio struktūra ir aktualiaja skaida. Ne tik baltų kalbose, bet ir daugelyje kitų ide. kalbų senaisiais jų raidos laikotarpiais net sunku nustatyti, kuris modelis – OV ar VO – yra nežymėtas ir pagrindinis. Lietuvių kalboje tik išskyrus temą ir remą galima tiksliau apibrėžti šių modelių pasiskirstymo dėsnin- gumus (nediferencijuota statistika apytikriai terodo bendrąją būklę). Tuo tarpu vardažodiniai žodžių tvarkos modeliai daug pastovesni, o prielinksnių ar polinksnių

⁷³ Plg. vad. natūraliosios serializacijos (Bartsch R., Vennemann Th. Op. cit., p. 136; Vennemann Th. Op. cit., p. 80t.), arba natūraliosios žodžių tvarkos, principą (Clark H., Clark E. Universals, relativity and language processing. – In: Universals of Human Language. Stanford, 1978, vol. 1, p. 258).

vieta – dar labiau apibrėžta. Visa tai leidžia manyti, kad kalbose su įvairuojančia pagrindinių sakinio dalių tvarka (o kaip tik tokios nuo senovės yra baltų kalbos) ne poziciškai laisviausių, bet daugiau ar mažiau pastovių modelių visuma sudaro sintaksinės sakinio struktūros pamatą, tam tikrą rėmą, kuri atitinka sakinio intonacija, kirčiuotų ir nekirčiuotų pozicijų išsidėstymas.

Čia aptarti duomenys yra preliminarinio pobūdžio. Baltų kalbų žodžių tvarkos raida geriau paaiškės, plačiau patyrinėjus senuosius raštus ir tautosaką, išdiferencijavus pačius modelius pagal loginę ir aktualiąją sakinio skaidą⁷⁴, nustačius santykį su Pabaltijo finų kalbomis. Tokie tyrinėjimai reikalingi jau vien dėl to, kad su žodžių tvarka siejasi daugelis sintaksinių ir morfologinių kalbos ypatybių.

WORD ORDER AND RECONSTRUCTION OF BALTIC SENTENCE TYPE

Summary

The article deals with mutual relations between word order patterns in Lithuanian and Lettish and points out their importance for the reconstruction of earlier Baltic sentence structure. Statistic evidence reveals the greater frequency of the OV pattern (from 51% to 75%) in dialects and folklore, especially in the older recordings, in comparison with standard language. The ancient character of this pattern is corroborated by the order of components in nominal compounds such as Lith. *kraugerỹs* “blood-sucker”, *varkalỹs* (Lett. *vařkalis*) “copper-smith”, *bitkopis* (Lett. *biřkuopis*) “honey-taker”. The (S)OV order of the major sentence constituents is in accordance with the majority of phrase constituent patterns in which the modifier (operator) precedes the modified (operandum): AdjNom, PronNom, NumNom, GenNom; AdvV, Adv’Adv, etc. Other patterns with the preceding modifier can be reconstructed for the earlier history of the Baltic languages. The ancient use of postpositions reflect the locatives with *-pi* < **pie*, **en*, *-na* (Lith. *namóp(i)*, *laukė*, *laukúosna*), adverbs Lith. *kodėl*, *todėl*, *kodrin*, *todrin*, Lett. *kāpēc tāpēc* etc. The standard of comparison precedes adjective in the majority of gnomic expressions, proverbs and riddles of Lithuanian folklore and especially in such periphrastic comparatives as Lith. *visų geràsis* (*geriàusias*), Lett. *vislabàks* “best of all”. Nominal phrases with definite adjectives, f. i. Lith. *gerasis* (< **geras* + *jis*) *tėvas*, represent ancient determinative constructions preceding nouns while the use of *-gu* in Old Lithuanian shows the postposition of interrogative particles (even after negative particles, cf. Lith. *negu* “as”).

The historical survey of word order patterns reveals the ancient ambivalence between (S)OV and (S)VO types in Baltic with the prevalence of constructions representing the (S)OV type. In this connection the Baltic languages give evidence of an earlier state of development in comparison with Slavic and manifest a great similarity to Homeric Greek and early Latin. The tendency to fix the position of some modifiers after the modifieds in the history of Baltic languages influenced the prepositional constructions earlier and more consistently than it did the standard of comparison (AdjSt) and major sentence constituents (V, O). The syntactic structure of languages with an ambivalent word order is supposed to be depending not only on the order of the most variable sentence constituents (S, O, V) but mainly on the complex of more fixed patterns reflected in the distribution of stressed and unstressed positions in the sentence.

⁷⁴ Gera pradžia šia kryptimi padaryta L. Valeikos (žr. 8 išn.).